

Др Петар Б. Стојановић: ПРАВО ПРЕЧЕ КУПОВИНЕ КАО ИЗРАЗ КОЛЕКТИВНЕ ДРУШТВЕНЕ СВИЈЕСТИ У ЦРНОЈ ГОРИ, СЈЕВЕРНОЈ АЛБАНИЈИ И БОКИ, Историјски институт СР Црне Горе, Титоград 1981, стр. 1—90

Под тим насловом аутор даје прилог историјско-социолошкој анализи проблема права прече куповине. Рад је подељен на четири дела.

У првом, уводном делу (стр. 5—32) изложен је интерес домаће и стране литературе за установу пречег права куповине, правне установе која је у свести народа и до сада сачувана као морална обавеза. Ту је презентирана панорама гледишта на порекло ове установе (рецидив родовског друштва, византијско-турски остатак, словенска оригиналност, илирско порекло). Аутор сматра да је ова установа „симбиоза развијеног римског права и домаћих обичаја, иманентних надирућим 'варварским' словенским и несловенским племенима" (стр. 2), да није спецификум Византије (стр. 13), да је треба гледати кроз право друштвеног колектива на коришћење комуналног заједничког земљишта, да су ту „у сопственој ствари укорењена туђа права", да је карактер својине на истраживаном терену повезан са друштвеним свешћу родовско-територијалног колектива (стр. 16). Аутор издалека доводи у додир личне везе родовског колектива са правом прече куповине и гледање на странца као на непријатеља, што у условима постојања крвне освете није подношљиво. Трагајући дубље по историји, види се да се истоврсна установа налази и код Германа, Хиндуса, Келта, Кинеза и других народа у време када су се друштвене заједнице тих народа и груписале на основу крвног сродства (стр. 18). Посебни услови под којима су образоване, утицали су да се *ius protimesis* задржи и у варошима Црне Горе све до другог светског рата (1941-1945).

Као један од услова у којима је настала ова установа аутор наглашава сточарство које утиче на настанак свести о „укорењивању туђег права у сопственој ствари", али то ближе не доказује.

У другом делу (стр. 33—62) детаљно се разматра механизам права прече куповине. Ту се добро констатује да је то „освештани закон" (што би требало да указује на његово порекло из сакралног права), да се преноси с колена на колена као завет предака. У даљем тексту коментарише се право прече куповине према *Закону општем Црногорском и Брдском од 1798.* и 1803. године владике Петара I, *Даниловом законнику од 1855,* *Општем имовинском законнику из 1888 године* и према *Законнику (!!!), Леке Дукаћинија.* Ту је нарочито добро уочена веза између права прече куповине и онемогућавања женских лица у наслеђивању. Инфилтрирање странаца у туђу територију онемогућено је купопродајом и наслеђивањем некретнина. Чак и по црногорским законима из времена династије Петровића, наследно право жене је окрњено. Што је наследно право ближе модерном, то право прече куповине у класичном виду слаби (стр. 40). „Земља и крв најјаче повезују људе" (стр. 41). Те констатације остављају утисак да се аутор знатно приближио објашњењу правих услова у којима је настао обичај пречег права куповине. Али мисли о жени, земљи и крви нису доведене у ближу узајамну везу, зато што аутор није располагао довољном количином грабе.

Трећи део (стр. 62—84) разматра процес ишчезавања пречег права куповине. То је друга половина 19. и права 20. века. Тада се распадају колективни облици живота, „индивидуализира" се својина, дроби се сложена породица, свестрано се издваја личност из друштвеног колектива и јача њен објективитет у друштвеним пословима (стр. 62). У тим условима јача тенденција за слободу, апсолутну својину развијеног грађанског друштва. Тада и право прече куповине престаје бити неприкоснове.

но (стр. 63). Свест људи је мешовита — земљорадничка и сточарска. Иако право прече куповине живи по форми, у суштини садржи елементе који су његова негација. Жуда разни варијетети и компромиси приликом одлучивања о пречој куповини (стр. 66). Но, родовске везе ометају уједначење праксе и онемогућују државу у пружању заштите.

У закључном делу (стр. 84—90) аутор констатује да је право прече куповине установа која води порекло из обичајног права и „израз колективне народне свести“, али да су потребни дубљи мисаони продори и озбиљније синтезе да би се ова старинска уредба, важна за општу историју државе и права, објаснила.

(По мом мишљењу, дубљи мисаони продор треба да се креће од земље, жене, крвне освете, до заштите. Кад се тиче земље, зна се да у условима сточарске привреде није било могућности за купопродају заједничких пашњака, па ни за обичај прече куповине. Тада су пашњаци били колективна својина рода и племства. Појединац их није могао отуђивати. Тада се мушки пол бавио ловом, сточарством и ратом. За настанак права прече куповине требало је да се пређе на земљорадњу. Ту се појављује жена као обрађивач мањих површина зиратне земље. Жене су први ратари на малим површинама у близини колиба и торова. Жена почиње остваривати својину на некретнинама. Додуше, она присваја не за себе, већ за кућу. Стиче својину за мушки пол чија је својина и сама. То је прва веза између жене и земље. То отвара жени могућност ступања у везу са другим лицима изван куће, али то још не објашњава настанак обичаја прече куповине).

За даље објашњење потребно је темељно познавање сакралног права које се још чува у албанским обичајима. У раду аутора осећа се оскудица изворне грађе из северне Албаније. Највише грађе користио је из Бечовљеве збирке *Канун Леке Дукагинија*. А Бечов није увек поуздан нити је продро до основног кључа за разумевање сакралног правоположаја жене код Албанаца. За објашњење настанка обичаја пречег права куповине потребно је повезати земљу и жену са главним узроком крвне освете у старом друштву.

Добро аутор наглашава личну компоненту као основу настанка обичаја пречег права куповине, али је није разрадио. Међу Албанцима на Косову и с. Албанији право прече куповине првенствено служи као превентива за спречавање недозвољених додира мушких и женских особа различитих родова или даљих сродника. Из слободних додира полова долази до недозвољених тајних сексуалних веза, до блуди, из чега резултирају крађе, пљачке, отмице жена, трговања браће или мужева. Зато је право прече куповине сметња таквим додирима. Несродноме се не допушта да „наложи ватру и задими“ у туђем селу, а камо ли да купи или обрађује имање туђина. И евентуални обрађивач боји се да дозволи мешање својих жена са несродницима од којих не би могао сачувати женску част. Ближи крвни сродник поузданији је да ће чувати част одива које сматра својом (и слично римском *sui*), да неће направити деликт родоскрвњења нити ступити у тајну блуд са женама својих рођака. У противном дошло би до везивања криминалне женске бесе (слично римском *mala fides*), што, ако се открије, као неопростив деликт гони се крвном осветом (1). Дакле, родоско друштво је установило право прече куповине као средство предострожности од могућих сексуалних деликата који су сакрално санкционисани.

Да обичај прече куповине првобитно није био инструмент намењен регулативи код купопродаје, види се и по томе што код Албанаца прече право рођака постоји и код узимања земљишта под наполицу, у подлог, прече чифчијско право обраде на феудалним поседима за време турско,

(1) М. Буричић, Жнска беса и крвна освета, Међуакадемски округли сто о крвној освети одржан у Црногорској академији наука и умјетности — Одјељење друштвених наука, 19. 11 1982. г. у Титограду, стр. 1—109, рукопис.

То значи да чуварима жена првобитно није било најважније регулисање промета ствари, већ чување жена које су биле предмет купопродаје. Институт пречег права је првобитно регулатор личне и породичне заштите. Требало је штитити жену као својину.

Тек, касније, успостављањем и јачањем државних власти, личне и имовинске заштите сузбија се сакрално право, крвна освета и дозвољава слобода кретања полова. Право прече куповине модификује се као имовински институт. То бива у Црној Гори у 19. и 20. веку, када долази до растакања родовских заједница и измешаности становништа. Код Албанаца на Косову тај процес је још у току.

Ето, то би према казивању обичајних судија међу Албанцима на Косову (Брахим Хоџе из Јуника и др.) могло да послужи као правац објашњења настанка пречег права прибављања некретнина и веза овог института са женом, крвном осветом и заштитом. Јер, по речима Бајрам Хусаја из Шкреља, „Жена је кључ за разумевање основе свих обичаја код Албанаца“.

др Милутин Р. Буричић

Милан Паќ: СУКОБ ЗАКОНА, Београд, Републички завод за јавну управу стр, 296.

Крајем 1982. године изашла је из штампе књига „Сукоб закона“ од др Милана Паќа, професора Правног факултета у Београду (рецензија проф. др Борислава Благојевића). Рад на овој теми, која представља једно од најсложенијих области правне доктрине и судске праксе, мотивисан је жељом да се пружи научни допринос у решавању једне сложене законодавне ситуације која је, за нашу земљу, у многим областима правног живота настала после Устава из 1974. године и доношења низа републичких и покрајинских закона (негде поред савезног, а негде без њега). Истовремено је донето и више посебних закона у којима се дају решења сукоба закона у низу различитих области па је, због тога, по мишљењу аутора „било корисно да се на једном месту обухвате сви ови проблеми, без обзира на диспаратност материје“ (стр. 332). Објективно гледајући, књига је добродошла утолико пре што у оквиру научних дисциплина које обрађују поједине основне гране права, одн. законодавства нема одговарајућих излагања о решавању сукоба закона на унутрашњем плану, а они су не само могући него и реално постојећи тамо где су се појавиле разлике између појединих републичких и покрајинских закона код правног регулисања одређених области. Због тога су ова знања неопходна сваком правнику-практичару који може, иако је врстан познавалац појединих грана права, остати неодлучан у погледу тога које је право меродавно за решење конкретног случаја сукоба закона. Разумљиво је да у овом приказу није могуће изложити сва колизiona правила јер се она разликују од једне до друге правне ситуације. На овоме месту, најопштије, може бити речено само да су та колизiona правила некад садржана у посебним правним нормама или међурепубличким споразумима, док су нека преузета из међународног приватног права или представљају сугестију аутора. Отуда, иако су сва ова колизiona правила изложена у књизи, њихово изналажење мора бити препуштено ономе који непосредно решава одређени сукоб закона.

„Сукоб закона“ представља сложену целину: први део књиге је монографског карактера (од стр. 7—332), а други део садржи неке позитивне прописе о сукобу закона (стр. 333—396). Поред тога, први део књи-